

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ФІНАНСОВИМИ ІНСТИТУТАМИ В УКРАЇНІ

Кравець В.І., к.е.н.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Розглянуто проблеми фінансового забезпечення розвитку аграрного сектора економіки в ринкових умовах. Обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення напрямів і форм фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників.

The problems of financial providing of development the agrarian sector of economy in market conditions are considered. The propositions of improvement the trends and forms of financial providing agrarian producers are proved.

Постановка проблеми. Аграрний сектор є одним з пріоритетних та стратегічних напрямів розвитку економіки України. Сільськогосподарський потенціал України може стати основою для становлення особливої ролі національної економіки у сучасній системі світогосподарських зв'язків.

Разом з тим, повноцінний розвиток сільського господарства є можливим за умов здійснення постійних та значних інвестиційних вкладень, ресурсний потенціал яких є достатньо обмеженим у вітчизняних сільгоспвиробників, а тому важливим є пошук можливостей збільшення інвестицій у аграрний сектор використовуючи фінансові ресурси національної економіки.

В якості дієвого механізму перерозподілу фінансових ресурсів у розвинених економічних системах виступає фінансовий ринок, в структурі якого здійснюється перерозподіл фінансового потенціалу національної економіки та створюються передумови спрямування інвестицій у пріоритетні сектори господарювання. Тож можливість ефективного розвитку аграрного сектору України формується у взаємозв'язку з розвитком інститутів фінансового ринку, що забезпечують спрямування інвестиційних ресурсів та здатні стимулювати якісні зміни у сільському господарстві України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору економіки займають важливе місце у працях провідних українських вчених, серед яких варто виділити праці М. Дем'яненка, П.Саблука, М. Маліка, П. Лайка, І. Лукінова, Ю. Лузана та інших. Проте окремі питання щодо подальшого вдосконалення фінансово-кредитного механізму розвитку АПК в сучасних умовах господарювання недостатньо вивчені й вимагають ґрунтового дослідження. Перспективним напрямом досліджень є визначення векторів впливу фінансового ринку на аграрний сектор та стимулювання його розвитку фінансовими інститутами.

Постановка завдання. Розвиток інвестицій у аграрний сектор залежить від діяльності фінансових інститутів, але структура фінансового ринку є досить складною і різні його сегменти здатні по різному впливати на формування фінансових ресурсів АПК. Важливим завданням є виявлення фінансових інститутів, що мають вплив на фінансове забезпечення інвестицій у аграрний сектор та встановлення перспективних напрямів вдосконалення діяльності фінансових інститутів з метою стимулювання розвитку аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність питання розвитку фінансових інститутів є очевидною для будь-якої соціально-економічної системи. Розвинуті чи трансформаційні національні господарства завжди вирішують дилему ефективного використання фінансових ресурсів, адже фінансове забезпечення виконує роль дієвого стимулятора економічного розвитку. Переміщення тимчасово вільних коштів між секторами національного господарства дозволяє спрямовувати господарську активність у найбільш актуальному напрямку задоволення суспільних потреб. Швидкість руху фінансових ресурсів між господарськими суб'єктами, які володіють їх надлишком, і тими, які потребують фінансового забезпечення розвитку, визначає ефективність функціонування економіки [1, с.6].

Переміщення фінансових ресурсів між господарськими суб'єктами в умовах сучасного ринкового господарства здійснюється за допомогою розвинутої системи фінансових інститутів. Рівень розвитку фінансових інститутів та функціонування системи зв'язків між ними є ключовим чинником зростання національної економіки. Таким чином, дослідження інституційної структури фінансового ринку дозволяє виявити можливості та перспективи розвитку економічної системи та запропонувати дієві стимули поживлення економічної діяльності.

Важливим методологічним питанням є дослідження організації інституційної структури фінансового ринку України в розрізі конкретизації місця і ролі фінансових інститутів в системі перерозподілу фінансових ресурсів у національній економіці, а в застосуванні до аграрного сектору – визначення тих фінансових інститутів, що прямо визначають інвестиційні процеси на ньому. Як зазначає проф. П. Саблук, в аграрній сфері інноваційна продукція створюється за рахунок різних джерел фінансування: власних, залучених кредитних та позичених, бюджетних та позабюджетних коштів, грантів на розвиток науки тощо. Періоди реалізації інноваційних проектів можуть бути короткостроковими (1-3 роки – наприклад, елітне насіння, засоби захисту рослин), середньостроковими (3-10 років – норми й нормативи, системи машин) і довгостроковими (порода, сорт) [5, с. 203]. Такі проекти мають різний рівень окупності та ступінь ризику, а отже передбачають використання різних фінансових інструментів та вимагають залучення до інвестиційного процесу фінансових інститутів з специфічними ринковими функціями.

Інституційну структуру фінансового ринку слід аналізувати, опираючись на розгляд тих функцій, що виконують її елементи. З цих позицій, інститути фінансового ринку, за їх впливом на процес переміщення капіталу в національній економіці, можна поділити на три основних рівні:

1. інститути-регулятори фінансового ринку;
2. функціональні інститути фінансового ринку;
3. інститути інфраструктури фінансового ринку.

Опираючись на інституційний метод дослідження економічних процесів, на кожному з цих рівнів можна виділити ряд загальних та специфічних функцій, що характеризують вплив конкретних фінансових інститутів на процес переміщення капіталу в національній економіці [3, с. 36].

Згідно з інституційним підходом до загальних функцій фінансових інститутів, можна віднести:

- інформаційну: задоволення потреби господарських суб'єктів у знанні параметрів ринкової взаємодії та можливих діях інших учасників ринків;
- трансакційну: зниження витрат на укладення угод на ринку;
- контролюючу: забезпечення виконання угод та захист прав власності.

Специфічні функції фінансових інститутів конкретизують їх місце і роль в інституційній структурі фінансового ринку. Опираючись на специфічні інституційні функції, можна здійснити сегментацію фінансового ринку та виявити групи (сегменти) фінансових інститутів, що відрізняються за організаційними формами діяльності, але близьких по інституційній ролі у перерозподілі фінансових ресурсів. До специфічних функцій фінансових інститутів відносяться:

- акумуляція і розміщення тимчасово вільних грошових ресурсів;
- зниження ризиків фінансових втрат через невизначеність;
- фіксація прав власності у формі фінансових інструментів (контрактів).

Фінансові інститути-посередники прямо визначають рівень розвитку фінансового ринку. Вони є тими організаційними одиницями, які опосередковують рух фінансових ресурсів між власниками та позичальниками. Дія даних інститутів на ринку полягає у пропозиції можливостей з використання вільного капіталу і пропозиції джерел фінансування потреб у фінансових ресурсах для тих господарських суб'єктів, які їх потребують.

В застосуванні до видів фінансових інститутів відповідними елементами інституційної структури на функціональному рівні будуть:

- на рівні інститутів, забезпечення функції перерозподілу вільних грошових ресурсів: комерційні банки, кредитні спілки, фінансові компанії;
- на рівні інститутів, головною функцією яких є перерозподіл ризиків: страхові компанії, пенсійні фонди;
- на рівні інститутів, що здійснюють функцію перерозподілу власності: інститути спільного інвестування.

В застосуванні до аграрного сектору, найбільший вплив на діяльність сільгоспвиробників мають комерційні банки. Власне, для українського фінансового ринку властивою є так звана “банкоцетрична” модель структурної побудови, при якій в основному, перерозподіл фінансових ресурсів здійснюється комерційними банками, але для аграрного сектору банківське кредитування фактично є сферою залучення інвестицій.

Слід відмітити, що в зарубіжних країнах комерційні банки теж відіграють важливу роль у фінансуванні розвитку аграрного сектору. Частка комерційних банків в сільськогосподарському кредитуванні, коливається від 32% в США, до 8% у Німеччині і трохи більше 2% у Франції [4]. Проте, на відміну від України, в розвинених країнах кредитні потреби аграріїв більше обслуговують не комерційні, а кооперативні банки. У Фінляндії частка кооперативних банків у кредитуванні сільського господарства складає 58%, у Нідерландах - 90%, в Японії - 80%, у Франції - 75%, в Австрії - 65%, в Португалії - понад 60%, у Бельгії - 50%, у Швеції - 45%, у ФРН - 44%, в Іспанії - 30% [2].

Перевагою кооперативних банків перед комерційними є їх спеціалізація на обслуговуванні потреб аграрного сектору. Фактично, будується структура у якій фінансовий та аграрний сектори взаємодіють на взаємовигідній основі. Кооперативний банк отримує перевагу за рахунок надання фінансових послуг специфічним клієнтам, потреби яких іноді не співпадають з вимогами банківського обслуговування комерційних банків, а виробник сільгосп-продукції отримує надійного інвестора, що не ставить комерційну вигоду на перше місце та враховує особливості агробізнесу.

У деяких країнах помітну участь в кредитуванні аграрної сфери беруть спеціалізовані державні банки. Одним з таких банків є Сільськогосподарський рентний банк Німеччини. Основним напрямом банківській діяльності є середньо- і довгострокове кредитування аграрного і продовольчого секторів. В своїй діяльності банк не вступає в пряму конкуренцію з комерційними банками. Видача кредитів здійснюється лише через інші банки [6].

Перевагою як кооперативних так і державних спеціалізованих банків є діяльність у ринковій площині на якій не представлені комерційні банки, що дозволяє уникнути ринкових “екстерналій”, зокрема зумовлених світовою фінансовою кризою, а це дозволяє забезпечити стабільність функціонування та постійність фінансового забезпечення інвестування у аграрному секторі.

На сегменті кредитних інститутів важливим для аграрного сектору є розвиток фінансових компаній. Незважаючи на зростаючу потребу в лізингу сільськогосподарської техніки, пов’язану з розвитком багатокладності, нестачею або відсутністю необхідного капіталу в сільськогосподарських товаровиробників, розширення обсягу лізингових операцій стримується неврегульованим законодавством, невирішеною проблемою загальноприйнятих за кордоном податкових пільг, відсутністю мережі лізингових фірм і підготовлених для них кадрів, ціновим диспаритетом, необґрунтовано високими ставками за послуги лізингових компаній, відсутністю конкуренції між ними [7]. Тому в агропромисловому комплексі доцільно прискорити процес створення мережі лізингових компаній для залучення додаткових коштів комерційних банків та іноземних інвесторів.

Реалізація потреби у захисті від несприятливих господарських умов у сільському господарстві може бути покладена на страхові компанії. Разом з тим, оскільки агровиробник залежить від несприятливих погодних умов, ризик настання яких доволі важко спрогнозувати, то діяльність страхових компаній вимагає відповідного організаційно-інституційного забезпечення у вигляді престраховання. Зниження ділової активності на світовому страховому ринку є певним обмеженням перестрахових операцій. Можливим варіантом зниження актуарних ризиків може виступити створення державної аграрної страхової агенції – фінансового інституту, що дозволить перерозподілити системний ризик між страховими компаніями, що обслуговують потреби вітчизняного аграрного сектору.

Системною проблемою АПК України є практична відсутність використання фондowych інструментів для фінансування інвестиційного розвитку аграрного сектору. Окремі спроби здійснення так званого IPO (первинного

розміщення цінних паперів) на міжнародних фондових площадках крупними агрохолдингами в докризовий період є скоріше виключенням з правил ніж стійкою ринковою тенденцією. Між тим, емісія цінних паперів є альтернативою кредитному фінансуванню при нижчих ризиках виникнення неплатоспроможності. Проблема участі аграрних емітентів у діяльності фондових площадок криється не тільки у відсутності розвиненої інфраструктури фондового ринку, але й у неефективному механізмі реалізації прав власності — відсутності оцінки земельних ділянок у вартості активів сільгоспвиробників через закритість ринку землі.

Неможливість використати ринкову вартість земельної ділянки при оцінці активів сільгоспвиробника обмежує можливість залучення фінансування зі сторони таких фінансових інститутів як інститути спільного інвестування (ІСІ). Відсутність на ринку цінних паперів агровиробників не дозволяє інвестувати у аграрний сектор відкритим ІСІ, а слабкий ступінь захисту інвестицій через відсутність можливостей операцій із земельними ділянками унеможливорює інвестиційну активність венчурних ІСІ.

Висновки. Фінансовий ринок є одним з найбільш динамічних сегментів національної економіки, що постійно знаходиться у пошуку нових напрямів спрямування потоків фінансових ресурсів. Хоча фінансовий ринок здатен створювати ситуації системної нестабільності у вигляді фінансових криз, але також його інститути є дієвими інструментами спрямування фінансових потоків у напрямках пріоритетного розвитку для національної економіки, в тому числі у інвестиційні об'єкти аграрного сектору. Перспективним завданням дослідження діяльності фінансових інститутів у процесі фінансування розвитку сільськогосподарської сфери є встановлення конкретних форм їх спеціалізації та визначення інструментів фінансування, що є найбільш доступними для вітчизняного аграрного сектору.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В. Д. Розвиток фінансового ринку в сучасних умовах / В. Базилевич // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 5 – 11.
2. Зарубежный опыт развития кредитной кооперации в аграрном секторе [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.creditcoop.ru/index>
3. Корнєєв В.В. Фінансові посередники як інститути розвитку: [монографія] / В. Корнєєв. – К.: Основа, 2007. – 192 с.
4. Коробейников М. Зарубежная практика кредитования сельскохозяйственного / М. Коробейников // Международный сельскохозяйственный журнал. - 2010. - №4. – С.84-88.
5. Саблук П. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору України та роль науки у її становленні / П. Саблук // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. - 2012. - №2. - С.200-208.
6. Стецюк П. Стратегічні домінанти фінансування розвитку агробізнесу [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://agrofin.com.ua/files/spa_05.pdf.
7. Чорнобай О. Фінансово-кредитне забезпечення АПК в ринкових умовах – [Електронний ресурс].

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х.З.